

I. BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR PROCESAS

NAUJOJO LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO NORMŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ ATSAKOMYBĘ UŽ NUSIKALTIMUS, SUSIJUSIUS SU DISPONAVIMU NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS, ANALIZĖ IR TOBULINIMO KRYPTYS

Prof. Sigitas Justinas Pečkaitis

Lietuvos teisės universitetas
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 78

Doktorantė Edita Gruodytė

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas edita@mail.balt.net

*Pateikta 2002 m. lapkričio 12 d.
Parengta spausdinti 2003 m. balandžio 9 d.*

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros lektorius
dr. Aurelijus Gutauskas ir šio Universiteto Socialinio darbo fakulteto Psichologijos katedros profesorius
habil. dr. Viktoras Justickis*

S a n t r a u k a

Straipsnyje apžvelgiamos kai kurios naujajame Baudžiamajame kodekse įvardytų nusikaltimų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, naujovės. Pirmiausia minėtina šių nusikaltimų vieta baudžiamajame kodekse ir jų sisteminimo pagrindas, administracinių teisės pažeidimų kodekso ir baudžiamojo kodekso normų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, atribojimo kriterijai naujame Baudžiamajame kodekse ir jų reikšmė. Straipsnyje analizuojama galimybė įstatymais įtvirtinti nusikalstamų veikų skirtumą pagal nusikaltimo dalyką – narkotinių medžiagų rūšį, numatant gerokai švelnesnę atsakomybę už disponavimą kanapėmis, palyginti su visais likusiais narkotikais.

Minėtieji klausimai analizuojami nagrinėjant esamą ir naująjį Baudžiamąjį kodeksus, kitus Lietuvos teisės aktus ir teismų praktiką, Jungtinių Tautų konvencijas ir jų komentarus, užsienio šalių įstatymus ir praktiką.

1. Nusikaltimų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, vieta naujame Baudžiamajame kodekse

2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu buvo patvirtintas naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – naujasis BK). Jis Lietuvos mokslininkų parengtas vadovaujantis šiuolaikinio baudžiamosios teisės mokslo laimėjimais, atitinka šiuolaikines baudžiamųjų įstatymų plėtros tendencijas ir suformuotas atsižvelgiant į Lietuvos istorinę, ekonominę, socialinę ir teisinę raidą. Formuojant kodeksą buvo peržvelgti konceptualieji elementai ir padaryta nemažai naujovių, kurias įvedus iš esmės pasikeitė ir baudžiamųjų įstatymų, nustatančių atsakomybę už veikas, susijusias su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, reglamentavimas. Veikos, kurių dalykas yra narkotinės ir psichotropinės medžiagos, baudžiamajame kodekse išlieka. Tokios praktikos Europos Sąjungos valstybėse laikosi vos keletas valstybių – Ispanija, Prancūzija ir Suomija. Tuo tarpu visose likusiose šalyse visi su narkotikais susiję klausimai dažniausiai yra aptarti vienu arba keliais įstatymais. Pavyzdžiui, Austrijoje, Danijoje, Graikijoje, Liuksemburge, Olandijoje, Portugalijoje, Švedijoje, Vokietijoje visi su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis susiję klausimai sureguliuoti atskiru teisės aktu – paprastai įstatymu. Kai kuriose šalyse skiriasi priimtų įstatymų turinys. Vienose, pavyzdžiui, Portugalijoje [1], Liuksemburge [2], Austrijoje [3] vienu įstatymu detalai sureguliuoti praktiškai visi su narkotikais susiję klausimai – pateikiami įstatymo tikslai ir sąvokų apibrėžimai, teisėto disponavimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis tvarka, įvardijamos veikos, susijusios su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ir atitinkamos sankcijos, nusikaltimai, susiję su pinigų plovimu bei turto įsigijimu iš narkotinių nusikaltimų, narkotikų vartojimo ir gydymo klausimai, kai kurie baudžiamojo proceso klausimai, administracinės sankcijos ir baigiamosios nuostatos. Papildomai pateikiami narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai. Tuo tarpu kitose valstybėse, pavyzdžiui, Švedijoje, su narkotikų apyvarta susiję klausimai sureguliuoti trimis įstatymais [4], Olandijoje [5, p. 1] beveik visi svarbiausi klausimai aptarti Opijaus akte, tačiau Baudžiamajame kodekse reglamentuotas neteisėtai įgyto turto konfiskavimas ir veikos, susijusios su pinigų plovimu; Vokietijoje [6, p. 1] nuostata esminių su narkotikais susijusių klausimų atžvilgiu išreikšta Opijaus akte, tačiau konkrečiuose įstatymuose aptarti su pinigų plovimu ir prekursoriais susiję klausimai. Baudžiamojo proceso klausimai minėtuose įstatymuose nenagrinėjami, tai palikta Baudžiamojo proceso kodekso kompetencijai; įstatymai nereglamentuoja ir bendrųjų Baudžiamuoju kodeksu išspręstų klausimų. Metodiką, kai visi su narkotikais susiję klausimai aptarti viename įstatyme, galima laikyti priimtinesne, kadangi teisėsaugos pareigūnams yra patogiau naudoti įstatymą žinant, kad jame galima surasti atsakymus į visus su disponavimu narkotikais susijusius klausimus. Be to, kodeksų nereikia apkrauti papildomomis normomis, reglamentuojančiomis tik su narkotikais susijusias nusikalstamas veikas. Kita vertus, tarkime, Lietuvoje per keletą dešimtmečių yra susiformavusios įstatymų kodifikavimo tradicijos ir įprasta, kad visi nusikaltimai yra įvardyti baudžiamajame kodekse kriminalizuojant naujas veikas, tačiau jų neįtraukus į kodeksą, kiltų daug neišskumų tiek teisėsaugos pareigūnams, tiek paprastiesiems gyventojams¹.

Naujojo Lietuvos BK esminė naujovė ta, kad su narkotikais susiję nusikaltimai², kartu su nusikaltimais, susijusiais su disponavimu nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis, yra įtvirtinti viename – XXXVII skyriuje, pavadintame „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“ (prieš priimant naująjį BK jie buvo nusikaltimų visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai skirsnyje). Naujojo BK XXXVII skyriaus veikų sisteminimo pagrindu įstatymų leidėjas pasirenka nusikaltimo dalyką – narkotines, psichotropines, nuo-

¹ Konkrečių nusikaltimų neįtraukimo į kodeksą praktiką Lietuva išbandė dar 1992 m., kai genocido nusikaltimas buvo reglamentuotas atskiru įstatymu [7], tačiau 1998 m. [8] ši veika inkorporuojama į Baudžiamąjį kodeksą, ir tai rodo, kad tokia praktika Lietuvoje nepasiteisino.

² Su narkotikais susijusiais nusikaltimais straipsnyje vadinamos visos naujame Baudžiamajame kodekse esančios veikos, kurių dalykas – narkotinės ir psichotropinės medžiagos, prekursoriai arba augalai, turintys narkotinių ar psichotropinių medžiagų.

dingąsias arba stipriai veikiančias medžiagas. Pasirinktas kriterijus palengvina Baudžiamajame kodekse surasti atitinkamas teisės normas, leidžia jas atriboti nuo visų kitų, turinčių panašų rūšinį objektą, veikų, tačiau kartu yra pažeidžiamas atskirų teisės normų sisteminimo principas: „teisės normos jungiamos į teisės institutus atsižvelgiant į tai, kokią socialinių santykių sritį konkreti norma reguliuoja (teisinio reguliavimo objektą)“ [9, p. 263]. Paprastai baudžiamojo kodekso specialiosios dalies normos sisteminamos į atskiras grupes pagal rūšinį objektą, bet ne dalyką. Tai yra „vertybės, kurias saugo atitinkama įstatymo norma, yra kriterijus, kuriuo vadovaujantis tos normos įrašomos į vieną ar kitą BK skyrių“ [10, p. 62]. Naujajame BK šis sisteminimo principas pažeistas jungiant teisės normas su XXXVI skyriaus, pavadinto „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis, sprogstamosiomis ar radioaktyviosiomis medžiagomis“ normomis. Visi likusieji skyriai suformuoti pagal nusikalstamos veikos objektą. Konstatavus šiuos baudžiamųjų teisės normų sisteminimo skirtumus būtina paanalizuoti galimybę minėtuosius du skyrius sisteminti pagal nusikalstamos veikos objektą bei paagrūninti, ar tikslinga laikytis baudžiamosios teisės normų grupavimo kriterijų.

Esminiu XXXVII skyriaus pavadinimo trūkumu reikėtų laikyti tai, kad šiame skyriuje yra ne visos nusikalstamos veikos, kurių dalykas – narkotinės ir psichotropinės medžiagos, nors pavadinimo formuluotė leistų susidaryti tokią nuomonę. Vienas nusikaltimas – narkotikų kontrabanda yra paliekamas nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai skyriuje. Šio netikslumo būtų išvengta, jeigu ir su narkotikais susiję nusikaltimai būtų sugrupuoti pagal nusikalstamos veikos objektą. Galbūt įstatymų leidėjas sąmoningai atsisakė tai padaryti, kadangi teisinėje literatūroje nėra vienos nuomonės, ką reikėtų laikyti su narkotikais susijusių nusikaltimų rūšiniu objektu, be to, atsižvelgiant į konkretų nusikaltimą, jų gali būti keletas. Senajame Lietuvos BK narkotiniai nusikaltimai buvo priskiriami nusikaltimų visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai skirsniumi, todėl visų šiame skirsnyje esančių nusikaltimų rūšiniu objektu reikėtų laikyti visuomenės saugumą ir viešąją tvarką. Tačiau toks objektas yra per daug platus ir nekonkretus. Baudžiamosios teisės vadovėlio autoriai siūlė rūšiniu objektu laikyti žmonių sveikata [11, p. 132–134]. Naujame Rusijos BK su narkotikais susiję nusikaltimai susisteminti 25 skirsnyje, pavadintame „Nusikaltimai gyventojų sveikatai ir visuomenės dorovei (moralei)“ [12, p. 424]. Su narkotikais susijusių nusikaltimų objektas yra tik gyventojų sveikata. Be to, šis skirsnis yra nusikaltimų visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai skyriuje. Tarkime, 1998 m. Latvijos ir Estijos kodeksuose [13, p. 86] su narkotikais susiję nusikaltimai ir toliau išlieka nusikaltimų visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai skirsnuose. 1997 m. Baltarusijos kodekse [14, p. 198] pastarieji nusikaltimai susisteminti nusikaltimų visuomenės saugumui, viešajai tvarkai ir gyventojų sveikatai dalyje. Tai yra, buvusiose TSRS valstybėse su narkotikais susijusių nusikaltimų rūšinis objektas ir toliau išlieka visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Tokį sisteminimo kriterijų galima pateisinti, kadangi tam tikrais atvejais darant šiuos nusikaltimus kyla grėsmė ir visuomenės saugumui, ir viešajai tvarkai. Minėtuosius pavojus lengviausia susieti su pavojingiausiu nusikaltimu – prekyba narkotikais, kuria paprastai verčiasi organizuotos grupės, o gautieji pinigai skiriami kitoms organizuoto nusikalstamumo rūšims, tarkime, terorizmui, finansuoti, papirkinėti valstybės tarnautojus ir taip griauti valstybės pamatus. Antra vertus, didesnę ar mažesnę grėsmę visuomenės saugumui kelia praktiškai visi sunkesni nusikaltimai, todėl šiam objektui trūksta konkretumo. Tiek Rusijos [12, p. 425], tiek Lietuvos mokslininkai [11, p. 185–213] tiesioginiu objektu laiko žmonių sveikata. Tačiau tas pats objektas – žmonių sveikata Lietuvoje laikomas ir rūšinių nusikaltimų, susijusių su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta, pagrindu [11, p. 181]. Toks aiškinimas atitinka baudžiamosios teisės normų sisteminimą, kadangi konkrečios veikos vietą viename ar kitame BK specialiosios dalies skyriuje visada lemia pagrindinis objektas [10, p. 65], šiuo atveju tai yra žmonių sveikata.

Vakarų Europos valstybėse, kuriose veikos, susijusios su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kodifikuotos, taip pat nėra vienodos nuomonės. Pavyzdžiui, Ispanijos BK su narkotikais susiję nusikaltimai yra trečiajame skyriuje „Nusikaltimai visuomenės sveikatai“ [15, p. 114–119]. Prancūzijos BK, susidedančiame iš keleto atskirų knygų, ar narkotikais susiję nusikaltimai priskiriami 2 knygai, kurios pavadinimas „Apie

nusikaltimus ir nusižengimus asmeniui“. Šioje knygoje jiems skirtas visas ketvirtas skyrius „Apie neteisėtą prekybą narkotikais“ [16, p. 202–207]. Šiuo atveju Prancūzijos kodekso skyriaus pavadinimas netiksliausias, kadangi šiame skyriuje kriminalizuota ne tik prekyba narkotikais, bet ir visos kitos su narkotikų apyvarta susijusios veikos.

Panagrinėjus konkrečių valstybių baudžiamųjų teisės normų sisteminimo kriterijus matyti, kad daugumoje kodeksų jos sugrupuotos pagal objektą, kurį valstybės supranta skirtingai. Tačiau vienas objektas – žmonių sveikata dominuoja.

Tikriausiai būtų priimtinau, kad ir minėtieji naujojo Lietuvos BK du skyriai būtų susisteminti pagal nusikalstamų veikų objektą. Kadangi visais atvejais darant su narkotikais susijusius nusikaltimus kėsinama į gyventojų sveikatą, ją reikėtų laikyti rūšiniu objektu ir nagrinėjamų normų sisteminimo pagrindu. Tačiau tokio sisteminimo nepakaktų, kadangi kodekse jau yra du skyriai, kurių objektas – žmogaus sveikata ir dar vieno to paties pavadinimo skyriaus įvedimas sukeltų daugiau neaiškumų. Todėl atsižvelgiant į kitų šalių praktiką būtų galima suformuluoti tokį XXXVII skyriaus pavadinimą „Nusikaltimai žmonių sveikatai, susiję su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis“, kuriame būtų nurodytas nusikaltimų objektas, o įvardytas nusikaltimo dalykas leistų šią nusikaltimų grupę atriboti nuo kitų veikų, kurių objektas – žmonių sveikata. Tokios nuomonės laikosi ir Lietuvos mokslininkai, pasiūlę minėtąją nusikaltimų grupę susisteminti pavadinimu „Nusikaltimai žmonių sveikatai, susiję su neteisėta psichotropinių ar narkotinių medžiagų apyvarta“ [11, p. 134]. Analogiškas sprendimas pateiktas naujojo BK XLIII skyriuje, kuris vadinasi „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo priemonių klastojimu“. Šis skyrius susistemintas pagal nusikaltimo objektą, tačiau kadangi XLII skyriuje, kurio pavadinimas „Nusikaltimai valdymo tvarkai“, taip pat susisteminti nusikaltimai valdymo tvarkai, nusikaltimo dalykas padeda juos atriboti.

Padarius pasiūlytą pakeitimą būtų išlaikyti baudžiamųjų teisės normų sisteminimo į atskirus skyrius kriterijai. Atrodytų, kad išsprendžiama ir narkotikų kontrabandos problema – ji ir toliau liktų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai skyriuje, kadangi ja kėsinama į skirtingą rūšinį objektą. Tačiau kontrabandos problemą reikia papildomai aptarti, kadangi yra akivaizdžių šio straipsnio trūkumų. Be to, naujame BK nesilaikyta vienodos nuomonės, nustatant vienos ar kitos nusikalstamos veikos vietą. Pavyzdžiui, įstatymų leidėjas laikosi kitokios nuostatos dėl narkotinių ar psichotropinių medžiagų grobimo. Pastaroji veika priskiriama prie nusikaltimų, susijusių su narkotikais, nors medžiagų užvaldymo būdas bylotų, kad ji turėtų būti priskirta prie nusikaltimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turiniams interesams. Dar vienu naujojo BK kontrabandos straipsnio trūkumu reikėtų laikyti tai, kad tiek už pirmoje, tiek už antroje dalyse įvardytas veikas nustatyta maksimali sankcija – laisvės atėmimas iki aštuonerių metų, nors pirmuoju atveju kontrabandos dalykas nėra pats savaime pavojingas, kaip, tarkime, narkotikai ar šaunamieji ginklai bei sprogstamosios medžiagos. Be to, įstatymiškai nediferencijuota baudžiamoji atsakomybė nei pagal dalyko kiekį, nei pagal rūšį, ir, tarkime, įmanomos situacijos, kai asmuo gabens per sieną nedidelį kiekį narkotikų savo asmeninėms reikmėms tenkinti, tačiau teismas privalės asmeniui skirti laisvės atėmimo bausmę. Tokia įstatymų leidėjo nuostata nelogiška ir neteisinga.

Kiek kitaip neteisėtas narkotikų gabenimas per valstybės sieną kriminalizuotas Europos Sąjungos valstybėse. Daugelyje iš jų kontrabandai įvardyti taikomos 1961 ir 1988 metų konvencijose įtvirtintos *importo* ir *eksporto* sąvokos ir tik vienoje šalyje – Švedijoje vartojama *kontrabandos* sąvoka. Kai kurių ES šalių įstatymuose netgi pateikiami šių sąvokų apibrėžimai, kuriuose jos aiškinamos plačiau. Pavyzdžiui, Olandijos Opijaus įstatyme [17, 1 str. 4 d.] „importas“ taip pat apima ir objektų ar prekių, į kuriuos yra supakuoti ar kuriuose paslėpti narkotikai, importą ir bet kuriuos kitus asmens veiksmus, kuriais siekiama toliau transportuoti, saugoti, pristatyti, gauti ar perduoti narkotikus, objektus ar prekes, kuriuose yra paslėpti ar supakuoti narkotikai, importuoti jų nedeklaravus. „Eksportas“ taip pat apima objektų ar prekių, kuriuose paslėpti ar į kuriuos supakuoti narkotikai, eksportą, jų priėmimą arba atidavimą transportuoti į užsienio šalį, deklaravus jas eksportui arba reeksportui (pagal 1992 m. spalio 12 d. EEB Tarybos Nr. 2913/92 taisyklės dėl muitų kodekso priėmimo priskiriamas ir pranešimas), arba jų turėjimas viduje, ant viršaus ar pritvirtintų prie laivo, lėktuvo ar mašinos,

vykstančios į užsienį“. Olandijoje baudžiamoji atsakomybė už narkotikų kontrabandą diferencijuota pagal narkotinių medžiagų sąrašus ir pagal dalyko kiekį. Už pirmajame sąrašė esančių narkotikų importą ir eksportą esant tyčinei kaltės formai numatyta sankcija – laisvės atėmimas iki dvylikos metų ir penktosios kategorijos bauda. Už analogišką veiką su antrajame sąrašė esančiomis narkotinėmis medžiagomis – laisvės atėmimas iki penkerių metų arba penktosios kategorijos bauda [17, 10 str. 4 d. ir 11 str. 4 d.]. Tačiau kai importuojamas arba eksportuojamas nedidelis kiekis narkotikų, už I sąrašė esančias medžiagas – sankcija iki vienerių metų laisvės atėmimo arba trečiosios kategorijos bauda, o už nedidelį kiekį antrajame sąrašė esančių narkotikų asmuo arba turi teisę būti visai atleistas nuo bausmės, arba maksimali jam taikoma sankcija – laisvės atėmimas iki vieno mėnesio arba antrosios kategorijos bauda [17, 10 str. 5 d. ir 11 str. 6 d.]. Švedijos kontrabandos įstatyme atskirai nustatyta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą narkotikų importą arba eksportą, ir sankcijos yra griežtesnės, palyginti su bausmėmis, numatytomis už visų kitų daiktų kontrabandą. Baudžiamoji atsakomybė taip pat diferencijuojama pagal nusikalstamos veikos pavojingumą. Bendrojoje normoje už narkotikų kontrabandą numatyta sankcija – laisvės atėmimas iki trejų metų. Tačiau įstatyme yra dvi specialios normos. Jeigu nusikaltimas bus pripažintas smulkiu, sankcija – bauda arba laisvės atėmimas iki šešių mėnesių. Jeigu padarytas nusikaltimas bus pripažintas sunkiu – laisvės atėmimas nuo dvejų iki dešimties metų. Apie padarytos veikos sunkumą kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia teismas, remdamasis įstatyme nustatytais kriterijais – ar buvo ypač dideli narkotikų kiekiai, ar tai buvo dalis didelio nusikaltimo, ar asmuo veikė kaip organizuotos grupės narys ir kt. [18, 2, 6 str.].

Atsižvelgiant į aptartuosius naujojo Lietuvos baudžiamojo kodekso trūkumus ir remiantis kitų valstybių praktika būtų galima pateikti keletą šios problemos sprendimo variantų. Pirmasis jų – kontrabandą įtraukti į XXXVIII skyrių. Šis variantas būtų idealus tuo atveju, jeigu liktų nepakitęs su narkotikais susijusių nusikaltimų skyriaus pavadinimas, t. y. ir toliau nusikalstamos veikos jam būtų priskiriamos pagal dalyką. Tai galima padaryti dviem būdais. Paprasčiausias jų būtų LR BK 259–260 str. kiekvienos dalies dispozicijoje įterpti papildomas veikas: „importavo ar eksportavo“ ir, pavyzdžiui, 259 straipsnio 1 dalį išdėstyti tokia redakcija:

Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeno, siuntė, importavo ar eksportavo narkotines ar psichotropines medžiagas, neturėdamas tikslo jas parduoti ar kitaip platinti <...>.

Šitoks baudžiamojo kodekso pakeitimas būtų teisingesnis ir tuo požiūriu, kad įstatymu būtų diferencijuota asmenų atsakomybė pagal tikslus (asmeniniams poreikiams ar platinimo tikslais) bei gabenamų medžiagų kiekį. Tačiau siūlomoji redakcija turi ir trūkumų, kadangi šiuo atveju nediferencijuota baudžiamoji atsakomybė pagal rūšinį objektą. Antrasis būdas – analogiškai naujojo BK 263 straipsniui („Narkotinių ar psichotropinių medžiagų pagrobimas“), narkotinių medžiagų importui ir eksportui (kontrabandai) skirti atskirą straipsnį. Galima būtų pasiūlyti tokį variantą:

261 straipsnis. Narkotinių, psichotropinių medžiagų ar jų pirmtakų (prekursorių) kontrabanda.

- 1. Tas, kas nepateikdamas muitinės kontrolei ar kitaip jos išvengdamas arba neturėdamas leidimo per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno narkotines, psichotropines medžiagas arba šių medžiagų pirmtakus (prekursorius), baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki 5 metų.*
- 2. Tas, kas nepateikdamas muitinės kontrolei ar kitaip jos išvengdamas arba neturėdamas leidimo, per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno **nedidelį kiekį** narkotinių, psichotropinių medžiagų arba šių medžiagų pirmtakų (prekursorių), neturėdamas tikslo jų parduoti ar kitaip platinti, baudžiamas bauda, areštu arba laisvės atėmimu iki vienu metų.*
- 3. Tas, kas nepateikdamas muitinės kontrolei ar kitaip jos išvengdamas arba neturėdamas leidimo, per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno **didelį kiekį** narkotinių, psichotropinių medžiagų arba šių medžiagų pirmtakų (prekursorių), baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.*

4. *Tas, kas nepateikdamas muitinės kontrolei ar kitaip jos išvengdamas arba neturėdamas leidimo, per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno labai didelį kiekį narkotinių, psichotropinių medžiagų arba šių medžiagų pirmtakų (prekursorių), baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki dvidešimties metų laisvės atėmimo.*

Siūlomo varianto privalumai yra tokie, kad į XXXVII skyrių patenka ir paskutinioji veika, kurios dalykas – narkotinės ir psichotropinės medžiagos. Antrasis privalumas – kad išlieka „kontrabandos“ terminas, jau gana seniai naudojamas baudžiamojame teisme. Dar vienas šio varianto teigiamas bruožas – baudžiamoji atsakomybė diferencijuojama pagal dalyko kiekį ir numatytos bausmės yra teisingesnės, kadangi bus išvengta situacijų, kai asmuo, veždamasis nedidelį kiekį narkotikų savo poreikiams, privalės būti nuteistas realia laisvės atėmimo bausme. Siūlomoji redakcija leistų teismui spręsti, atsižvelgiant į visas nusikaltimo padarymo aplinkybes bei kaltinamojo asmenybę, kokią konkrečią bausmę skirti. Ketvirtasis argumentas – už narkotikų kontrabandą nustatytos griežtesnės bausmės nei už daiktų gabenimą per sieną, o tai atspindi didesnį veikos pavojingumą.

Antrasis galimas būdas spręsti išvardytas problemas – patobulinti esamą kontrabandos straipsnį, jį papildant pasiūlytomis nusikaltimų sudėtimis, diferencijuojant baudžiamąją atsakomybę tiek pagal dalyko kiekį, tiek pagal neteisėtai gabenamo dalyko pavojingumą. Pastarasis variantas tiktų tuo atveju, jeigu su narkotikais susiję nusikaltimai būtų susisteminti pagal nusikalstamos veikos objektą.

2. BK ir ATPK normų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, dubliavimo problemos sprendimas naujajame BK

Prieš priimant naujajį BK nemažai dviejų kodeksų (Administracinių teisės pažeidimų ir Baudžiamojame) specialiosiose dalyse įvardytų veikų buvo panašios, o kai kada remiantis tik dispozicijų formuluotėmis ir visai nebuvo galima jų atskirti. Pavyzdžiui, net trys veikos, kurių dalykas – narkotinės ir psichotropinės medžiagos, t. y. BK 232¹ straipsnio 1 dalyje ir ATPK 44 straipsnio 1 dalyje, BK 232¹⁰ ir ATPK 44² straipsnyje; BK 232⁸ ir ATPK 107² straipsnyje buvo reglamentuotos tiek administracinių teisės pažeidimų kodekse, tiek ankstesniame Baudžiamajame kodekse ir atriboti dalį ATPK 44² straipsnio dispozicijoje numatytos veikos nuo kriminalizuotos BK 232¹⁰ straipsnyje, remiantis tik veikų formuluotėmis, praktiškai neįmanoma. Tokio veikų dubliavimo buvo gana daugelyje skyrių, todėl rengiant naujajį BK buvo ieškoma galimų šios problemos sprendimo variantų, analizuojama Vakarų valstybių patirtis ir įvesta baudžiamojame nusižengimo sąvoka. Šia naujove norėta suteikti statusą veikoms, kurių sankcijos yra nedidelės, o veikų pavojingumas nėra suprantamas vienareikšmiškai, todėl jos gali būti įrašytos tiek į Baudžiamąjį, tiek į Administracinių teisės pažeidimų kodeksą [19, p. 17].

Naujajame BK įtvirtinus baudžiamąjį nusižengimą vienais atvejais įvyko veikų kriminalizacija, kadangi kai kurie administraciniai pažeidimai buvo perkelti į baudžiamąjį kodeksą (pvz., neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas arba nedidelių kiekių laikymas). Kitais atvejais, priešingai, nusikalstamos veikos iš BK turėtų būti perkeltos į ATPK, nes naujajame BK nebelieka atsakomybės už veikas, susijusias su nustatytų taisyklių pažeidimais (pvz., už teisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis pažeidimus). Panagrinėsime, ar su nagrinėjama tema susijusias problemas ir kaip išsprędė naujasis Baudžiamasis kodeksas.

2.1. LR BK 232¹ straipsnio 1 dalies ir LR ATPK 44 straipsnio 1 dalies atribojimo problemos

BK 232¹ straipsnio 1 dalimi kriminalizuotas neteisėtas psichotropinių ar narkotinių medžiagų gaminimas, įgijimas, laikymas, gabenimas arba siuntimas neturint tikslo parduoti ar kitaip platinti. Pagal ATPK 44 straipsnio 1 dalį asmuo traukiamas administracinėn atsakomybėn už neteisėtą nedidelių kiekių psichotropinių ar narkotinių medžiagų įgijimą arba laikymą

be tikslo parduoti. T. y. nagrinėjamoju atveju abiejuose straipsniuose sutampa dvi veikos – narkotikų įgijimas arba laikymas, tačiau atsakomybės rūšis skiriasi pagal dalyko kiekį – už nedidelį kiekį baudžiamoji atsakomybė nekyla. Pasidaro neaišku, ar toks tik dalies BK straipsnyje išvardytų veikų perkėlimas į ATPK buvo logiškai pagrįstas, kadangi lygiai taip pat nedidelius kiekius narkotinių medžiagų asmuo gali gaminti arba gabenti neturėdamas platinimo tikslo, o tik savo asmeniniams poreikiams tenkinti, todėl šių veikų pavojingumo laipsnis gali būti analogiškas įtvirtintoms ATPK 44 str., tačiau už jas jau traukiama baudžiamojon atsakomybėn. Be to, pagal BK 232¹ straipsnio 6–7 dalis asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės tiek už narkotikų įgijimą ir laikymą, tiek ir už gabenimą bei siuntimą, todėl tik už dalį veikų numatęs švelnesnę – administracinę atsakomybę, įstatymų leidėjas pasielgė nelogiškai. Ši problema naujame BK išsprendžiama, kadangi disponavimas nedideliais kiekiais narkotinių ir psichotropinių medžiagų, neturint platinimo tikslo, laikomas baudžiamuoju nusižengimu (naujojo BK 259 str. 2 d.). Kartu išsprendžiama ne tik dviejų teisės šakų normų konkurencija, bet už dalį veikų sušvelninama ir baudžiamoji atsakomybė, kadangi nenumatyta galimybė taikyti laisvės atėmimo bausmę, kaip buvo senajame kodekse, ne tik už narkotikų įgijimą bei laikymą, bet taip pat ir už jų neteisėtą gaminimą, perdirbimą, gabenimą ir siuntimą.

2.2. LR BK 232¹⁰ str. ir LR ATPK 44² str. atribojimo problemos

Senajame BK kriminalizuotas neteisėtas disponavimas pirmosios kategorijos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais), tuo tarpu administraciniu pažeidimu laikoma nustatytų taisyklių, susijusių su pirmtakais, pažeidimai, veikla, susijusi su II ir III kategorijos pirmtakais, neturint tam reikalingos registracijos, ir neteisėta veikla, susijusi su pirmtakais. Praktikoje sunku atriboti paskutiniąją veiką nuo baudžiamajame kodekse apibrėžtos veikos. Iš įstatymuose įtvirtintų formuluočių nėra aišku, ar už BK normoje išvardytas veikas, susijusias su I-os kategorijos prekursoriais, galima traukti tik baudžiamojon atsakomybėn, ar ir administracinėn, kadangi sąvoka *neteisėta veikla* yra labai plati, ji taip pat apima ir veikas, išvardytas BK straipsnyje. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatyme [20, 2 str. 8 p.] pateiktas sąvokos *su pirmtakais susijusi veikla* apibrėžimas – tai pirmtakų gamyba, perdirbimas, sandėliavimas, didmeninė ar mažmeninė prekyba, įskaitant prekybos tarpininko veiklą, taip pat pirmtakų importas, eksportas, tranzitas. Akivaizdu, kad ši sąvoka apima ir veikas, išvardytas baudžiamajame kodekse, ir remiantis tik įstatymu, atsakomybės diferencijuoti neįmanoma. Su atribojimo problemomis teko susidurti ir teismams, todėl Lietuvos Aukščiausias teismas, konsultuodamas teisėjus, paaiškino, kad *neteisėta veikla* baudžiamajame įstatyme reiškia baudžiamajame įstatyme išvardytų veiksmų, susijusių su prekursoriais, atlikimą, neturint tai veiklai licencijos, tuo tarpu administraciniu pažeidimu reikia laikyti Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymo pažeidimus, kuriuos asmuo padarė turėdamas šios veiklos licenciją. Pavyzdžiui, prekursorius perdirbo ar sandėliavo ne licencijoje nurodytuose objektuose bei patalpose [21, p. 330–331].

Naujasis BK šios problemos neišsprendžia – jame atkartojama senojo BK straipsnio dispozicija dėl neteisėto disponavimo pirmosios kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais. Tuo tarpu šią problemą būtų galima paprastai išspręsti – įstatymų leidėjas naujojo BK 266 straipsnyje galėtų nurodyti, kad baudžiamoji atsakomybė kils tik jei asmuo neturės atitinkamos veiklos licencijos. Būtų galima pasiūlyti tokią šio straipsnio redakciją:

Tas, kas gamino, įgijo, laikė, gabenė, siuntė arba pardavė ar kitaip realizavo pirmosios kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius), neturėdamas tokios veiklos licencijos (leidimo) <...>.

Panaši dispozicijos formuluotė pateikta naujojo BK 202 straipsnio 1 dalyje apibrėžiant neteisėtą vertimąsi ūkine, komercine, finansine, ar profesine veikla.

Kitas galimas problemos sprendimo variantas – pakoreguoti ATPK 44² straipsnį, konkretizuojant terminą *neteisėta su pirmtakais susijusi veikla*.

Taigi pastaruoju atveju naujasis BK esamos normų atribojimo problemos neišsprendė.

2.3. LR BK 232⁸ straipsnio ir LR ATPK 107² straipsnio atribojimo problemos

Abiejuose kodeksuose numatyta atsakomybė už neteisėtą aliejinių aguonų ir kanapių auginimą. Vieninteliu atribojimo kriterijumi buvo laikomas kartotinumumas – asmuo, padaręs neteisėtą farmacinę veiklą, turėdamas administracinę nuobaudą už tokią veiklą, jau atsako baudžiamąja tvarka. Toks atribojimo kriterijus tikrai nėra pagrįstas, kadangi kartotinumumas ne-reiškia, kad veika tampa pavojingesnė ir todėl turi griežtėti atsakomybės rūšis. Veikos pavo-jingumą nulemia tai, į kokius saugomus gėrius kėsiniasi vienu ar kitu pažeidimu, jų svarbą visuomenėje, o nuo padarytų analogiškų veikų skaičiaus veikos pavojingumas nedidėja, tai tik rodo didesnį pažeidėjo asmenybės pavojingumą. Naujame BK šitokio skirstymo atsis-a-koma – baudžiamoji atsakomybė kyla pagal kitą požymį – narkotinių augalų kiekį. Baudžia-moji atsakomybė kils tik už didelio kiekio narkotinių augalų auginimą (BK 265 str.). Be to, naujame BK atsakomybė nediferencijuojama pagal narkotinių medžiagų turinčių augalų – aguonų ir kanapių rūšį. Kartu tai reiškia dalies veikos dekriminalizaciją, kadangi įsigaliojus naujajam BK, neatsižvelgiant į kultivuojamo narkotinio augalo rūšį, asmuo negalės būti bau-džiamas baudžiamąja tvarka, kai nebus didelio kiekio požymio. Tuo tarpu senajame kodekse už išvardytų aguonų ir kanapių sėjimą ir auginimą neatsižvelgiant į kiekį numatyta sankcija – laisvės atėmimas iki penkerių metų.

Taip pastaruoju atveju įstatymų leidėjui administracinių ir baudžiamųjų teisės normų atribojimą pavyko išspręsti pagal nusikalstamos veikos dalyko kiekį.

2.4. LR BK 232⁶ str. problemų sprendimas naujame Baudžiamajame kodekse

Paprastai administracine tvarka baudžiama už įvairių taisyklių, nurodymų nesilaikymą ir jeigu būtų laikomasi Vakarų šalyse taikomo skirstymo, tai turėtų būti dirbtinės veikos, atsi-radusios priėmus įvairius reguliacinius teisės aktus ir kuriomis nesikėsinama į svarbiausius teisinius gėrius. Todėl tik už patį taisyklės nesilaikymą neturėtų kilti baudžiamoji atsakomybė. Tokia nuostata atsispindi ir naujajame Baudžiamajame kodekse. Senojo BK 232⁶ straipsnyje buvo kriminalizuotas psichotropinių ar narkotinių medžiagų gaminimo, įgijimo, laikymo, apskaitos, išdavimo, gabenimo ar siuntimo taisyklių pažeidimas, nereikalaujant jokių padarinių. Esant tokiai formulutei asmuo turėtų būti baudžiamas nustačius ir formalų pažeidimą, nesukėlusį rimtos žalos. Pavyzdžiui, asmuo, atsakingas už narkotinių medžiagų laikymą, išeidamas iš darbo pamiršo įjungti signalizaciją ir neįvykdė vieno iš narkotinių me-džiagų laikymo reikalavimų. Formaliai už šį pažeidimą (neįvykus jokiame realiam nusikaltimui), vadovaujantis senuoju BK, asmeniui turėtų būti skiriama ne mažesnė nei dviejų mėnesių pataisos darbų arba trejų mėnesių laisvės atėmimo bausmė. Taigi šiuo atveju nepaisoma baudžiamosios atsakomybės esmės. Naujame BK problema išsprendžiama, nes formali nu-sikaltimo sudėtis pakeičiama materialiaja, t. y. nustatomi padariniai – „jeigu dėl to tos me-džiagos buvo pagrobtos arba kitaip tapo nelegalios apyvartos dalyku“. Atitinkamai ATPK rei-kėtų papildyti dar vienu pažeidimu, t. y. į jį perkelti formalią pažeidimo sudėtį.

Panagrinėjus naują BK galima daryti išvadą, kad administracinius teisės pažeidimus atriboti nuo nusikalstamų veikų turėtų būti žymiai lengviau, tačiau ir toliau išlieka neteisėtos veikos, susijusios su narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais, atribojimo problemos. Naujojo Administracinių teisės pažeidimų kodekso rengėjai turėtų į tai atkreipti dėmesį. Be to, sušvelninus atsakomybę už nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, perdėmumą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą, naujasis Baudžiamasis kodeksas priartėjo prie Vakarų Europos ir ES valstybių vykdomos žalos mažinimo politikos, jame įsta-tymiškai daromas skirtumas tarp asmenų, disponuojančių narkotikais asmeniniams porei-kiams tenkinti, ir asmenų, tai darančių platinimo tikslais.

3. Baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo pagal narkotinių medžiagų rūšį galimybė

Naujajame BK nebelieka jokio atsakomybės diferencijavimo pagal nusikalstamos veikos dalyką, t. y. pagal narkotinių ir psichotropinių medžiagų rūšį. Tarkime, pagal ankstesnio baudžiamojo kodekso 232¹ straipsnio 4 dalį buvo griežčiau baudžiama už neteisėtą narkotikų, draudžiamų vartoti sveikatos priežiūros tikslais, gaminimą ar platinimą. Naujajame BK visos narkotinės medžiagos yra suvienodinamos, nors praktiškai jų poveikis yra labai skirtingas ir į tai turėtų būti atsižvelgiama. Šios problemos nagrinėtos mokslinėje literatūroje [19, p. 35–36], tačiau į pateiktus siūlymus diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę pagal narkotinių ir psichotropinių medžiagų rūšį naujojo kodekso rengėjai neatsižvelgė.

Net septyniose ES valstybėse – Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, Ispanijoje, Italijoje, Olandijoje, Portugalijoje ir Liuksemburge baudžiamoji atsakomybė įstatymiškai diferencijuota, atsižvelgiant į narkotikų rūšį, tačiau valstybių nuostatos skiriasi. Penkiose jų – Olandijoje, Portugalijoje, Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Ispanijoje numatytos skirtingos bausmės už visas nusikalstamas veikas, atsižvelgiant į medžiagų sąrašus, tuo tarpu kitose – daromas skirtumas tik tarp kanapių bei visų likusių narkotikų ir švelniau baudžiama tik už kai kurias veikas, susijusias su kanapėmis – t. y. už jų įsigijimą, transportavimą, laikymą savo asmeniniams poreikiams tenkinti.

Tarkime, Olandijoje visos narkotinės ir psichotropinės medžiagos suskirstytos į du sąrašus. Pirmajame sąrašė yra pavojingiausios „nepriimtinos rizikos“ medžiagos. Į šį sąrašą įrašytos 1961 m. konvencijos pirmajame ir antrajame sąrašuose bei 1971 m. konvencijos pirmajame ir antrajame sąrašuose esančios medžiagos. Antrajame sąrašė yra medžiagos, perimtos iš 1971 m. konvencijos trečiojo ir ketvirtojo sąrašo bei kanapių derva ir bet kuri kanapių šeimos augalo dalis, iš kurios nėra išskirta derva, išskyrus sėklas [17, p. 8–18]. Šiame sąrašė esančioms medžiagoms suteiktas „priimtinos rizikos“ medžiagų statusas. Šioje šalyje pagal tai, kuriame sąrašė yra medžiaga, diferencijuota ir baudžiamoji atsakomybė.

Už teisėto disponavimo pirmajame sąrašė esančiomis medžiagomis taisyklių pažeidimus numatyta sankcija – laisvės atėmimas iki 6 mėnesių arba ketvirtosios kategorijos bauda, už tuos pačius pažeidimus, susijusius su antrajame sąrašė esančiomis medžiagomis, – laisvės atėmimas iki vieno mėnesio arba antrosios kategorijos bauda.

Už neteisėtą pirmame sąrašė esančių medžiagų turėjimą – laisvės atėmimas iki ketverių metų arba penktosios kategorijos bauda. Už visas kitas neteisėto disponavimo veikas (gamybą, paruošimą, gydymą, pardavimą, tiekimą, išdavimą, transportavimą) – laisvės atėmimas iki aštuonerių metų ir/arba penktosios kategorijos bauda, tuo tarpu už disponavimą antrajame sąrašė esančiomis medžiagomis (tiek turėjimą, tiek ir visas likusias veikas) – laisvės atėmimas iki dvejų metų arba ketvirtosios kategorijos bauda. Tai yra, laisvės atėmimo bausmė net keturis kartus mažesnė. Už neteisėtą pirmajame sąrašė esančių medžiagų importą arba eksportą – laisvės atėmimas iki dvylikos metų arba penktosios kategorijos bauda, už tas pačias veikas, susijusias su antrajame sąrašė esančiomis medžiagomis – laisvės atėmimas iki ketverių metų arba penktosios kategorijos bauda [17, 10–11 str.].

Panašiai baudžiamoji atsakomybė diferencijuojama ir Portugalijoje (joje nuo 2001 m. dekriminalizuotas narkotikų vartojimas ir turėjimas asmeniškai vartoti). Pastarojoje šalyje visos narkotinės ir psichotropinės medžiagos suskirstytos į keturis sąrašus. Pirmajame sąrašė yra opiatai (IA), kokos preparatai (IB) bei kanapės ir jų preparatai (IC). Antrajame sąrašė yra haliucinogenai (IIA), amfetaminai (IIB), barbitūratai (IIC). Trečiajame – kontroliuojamų medžiagų preparatai. Ketvirtajame – raminamieji ir analgetikai. Sankcija už neteisėtą disponavimą ne mažiau kaip 40 augalų, medžiagų ar preparatų, išvardytų 1–3 lentelėse – laisvės atėmimas nuo ketverių iki dvylikos metų. Už tuos pačius veiksmus, susijusius su IV sąrašė esančiomis medžiagomis ir preparatais, – laisvės atėmimas nuo vienerių iki penkerių metų. Esant sunkinančioms aplinkybėms visais atvejais numatyta sankcija didinama ¼. Už nesunkius narkotikų apyvartos nusikaltimus, susijusius su 1–3 sąrašuose esančiomis medžiagomis (atsižvelgiama į panaudotas priemones, aplinkybes, narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekį ir kokybę), taikoma nuo vienerių iki penkerių metų laisvės atėmimo bausmė ir laisvės atėmimas iki 240 dienų arba bauda (kai tai ketvirtame sąrašė esančios medžiagos ir preparatai) [1, 21 str., 24–25 str.]. Tačiau šiuo atveju, skirtingai nei Olandijoje, švelniau baudžiama ne už kanapes, o už neteisėtą veiklą, susijusią su raminamaisiais ir analgetikais.

Jungtinėje Karalystėje griežčiausiai baudžiama už disponavimą A sąraše esančiomis medžiagomis ir švelniausiai – už disponavimą C sąraše esančiomis narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Tarkime, už neteisėtą A sąraše esančių medžiagų prekybą arba tiekimą (pvz., heroino) taikoma maksimali sankcija – laisvės atėmimas iki gyvos galvos, tuo tarpu už tas pačias veikas, disponuojant B sąrašo medžiagomis (pvz., kanapės) – iki keturiolikos metų ir už C sąraše esančias medžiagas (pvz., temazepamas) – laisvės atėmimas iki penkerių metų [22, p. 2]. Analogiškos nuomonės laikosi ir Airija, nors šioje valstybėje narkotikai įrašyti į penkis sąrašus. Ispanijoje, kurioje nėra baudžiama už bet kokių narkotikų turėjimą asmeniniais tikslais ar vartojimą, skirtingai baudžiama už prekybą narkotikais ir jų platinimą. Bausmė skiriasi pagal tai, kiek narkotinė medžiaga yra žalinga žmogaus sveikatai [23, p. 2–3].

Minėtose valstybėse, atsižvelgiant į narkotinės ar psichotropinės medžiagos pavojingumą, skirtingai baudžiama ne tik už tokias veikas kaip neteisėtas narkotikų įsigijimas ar turėjimas asmeniškai vartoti (kai kuriose ir visai netaikomos kriminalinės sankcijos), bet ir už pavojingesnes veikas, tokias kaip prekyba narkotikais ar jų kontrabanda, baudžiamoji atsakomybė diferencijuota įstatymais. Taigi minėtose valstybėse sankcijos dydis ir rūšis priklausys nuo to, kuriame sąraše yra narkotinė ar psichotropinė medžiaga, t. y. nuo to, kiek ji pavojinga žmogaus sveikatai. Šiose valstybėse skirtingai baudžiama už visas veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu narkotikais.

Tačiau praktiškai visose ES valstybėse (išskyrus Daniją) arba įstatymiškai, arba skirtingai praktiškai negu visų likusių narkotikų traktuojamas kanapių įsigijimas, turėjimas asmeniškai vartoti. T. y. baudžiamoji atsakomybė diferencijuota tiek pagal veikos rūšį, tiek pagal nusikaltimo dalyką. Šios tendencijos ypač reiškiasi pastaruosiu metu.

Pavyzdžiui, Austrijos įstatyme [3, 35 str.] numatyta galimybė neinicijuoti proceso už nedidelio kanapių kiekio turėjimą ar įsigijimą tais atvejais, kai asmeniui nereikia taikyti gydymo priemonių ir per paskutiniuosius penkerius metus nebuvo padarytas panašus nusikaltimas. Tais atvejais, kai narkotikai – ne kanapės, prokuratūra turi asmeniui iškelti bylą, suteikdama galimybę atidėti bausmės vykdymą dvejimėms metams. 2001 m. balandžio mėnesį buvo pakeistas Liuksemburgo įstatymas „Dėl prekybos medikamentais ir narkomanijos kontroliavimo“, kuriame pirmąkart buvo nustatytos skirtingos bausmės, atsižvelgiant į narkotinės medžiagos rūšį. Tai yra už kanapių vartojimą, turėjimą, transportavimą ir įsigijimą asmeninėms reikmėms tenkinti nebetaikomos kriminalinės sankcijos, o tik piniginės baudos. Tuo tarpu už kitų narkotikų vartojimą bei turėjimą ir toliau baudžiama kriminalinėmis bausmėmis, tačiau naujuoju įstatymu jos irgi sumažintos [24, p. 1]. Belgijos vyriausybė 2001 m. sausį paskelbė notą, kurioje išreiškė ketinimus pakeisti pagrindinį narkotikų įstatymą, panaikinant bausmes už kanapių vartojimą, kai tai nedaro žalos arba nėra priklausomybės nuo kanapių požymių [25, p. 2]. 2001 m. gegužę Graikijos parlamento nariai pateikė pasiūlymą, pagal kurį nebūtų baudžiama už kanapių turėjimą, kai nusikaltimas padaromas pirmąkart, be to, būtų diferencijuotos bausmės už nedidelio kanapių kiekio turėjimą asmeniškai naudoti, įstatymais apibrėžiant nedidelio kiekio prasmę [26, p. 6].

Kai kuriose kitose Europos Sąjungos šalyse kanapės skiriamos nuo visų likusių narkotikų remiantis įvairiomis direktyvomis, nuorodomis ir kt. Tarkime, Vokietijoje 1994 m. Konstitucinis Teismas nusprendė, kad galima nekelti bylos už nedidelio kiekio kanapių turėjimą asmeniškai vartoti, kai tai nekelia pavojaus kitiems [26, p. 6]. Skirtingose Vokietijos žemėse šis teismo sprendimas traktuojamas skirtingai. Pavyzdžiui, Berlyne nebaudžiama už ne daugiau kaip 6 g kanapių turėjimą, tuo tarpu suradus 7–15 g kanapių tai priklauso nuo valstybės kaltintojo pasirinkimo. Tarkime, Šlezvige Holsteine nebaudžiama už 30 g kanapių, už 100 g marihuanos, už 1 g heroino ir 5 g kokaino, nors daugelyje kitų žemių už kitus narkotikus, išskyrus kanapes, neatsižvelgiant į aptiktą kiekį yra baudžiama [27, p. 50–52].

Kai kuriose kitose ES valstybėse prokurorams ir policijai suteikta nemaža bylų kėlimo veiksmų laisvė. Pavyzdžiui, Suomijoje prokuratūra sprendžia, ar asmenį traukti baudžiamajon atsakomybėn ar ne. Paprastai už nedidelio kanapių kiekio turėjimą ar vartojimą byla nekeliama, o už heroino turėjimą baudžiama [28, p. 3]. Net ir Švedijoje, kur narkotikų atžvilgiu laikomasi griežčiausios politikos, generalinis prokuroras aplinkraštyje nurodė, kad nereikėtų

kelti bylos dėl narkotikų turėjimo ar vartojimo, kai aptinkama tokia dozė narkotikų, kuri negali būti padalinta, pavyzdžiui, susukta kanapių derva ar dozė centrinės nervų sistemos stimulatoriaus, tačiau to negalima taikyti, pavyzdžiui, aptikus kokaino [29, p. 2].

Apžvelgus ES tendencijas, galima teigti, kad beveik visose jos narėse įstatymais, vietinės reikšmės aktais arba praktikoje yra skiriami asmenys, asmeniniams poreikiams tenkinti turintys kanapių ir visų likusių narkotikų. O šalyse, kuriose tokio skirtumo nėra, planuojama artimiausiu metu pakeisti atitinkamus teisės aktus. Už pirmųjų narkotikų turėjimą kai kuriose valstybėse (pvz., Ispanijoje, Portugalijoje) taikomos tik administracinės sankcijos, tuo tarpu kitose, nors neteisėtas disponavimas kanapėmis, skirtomis asmeniškai vartoti, ir nedekriminalizuotas, laisvės atėmimo bausmės paprastai netaikomos. Tėra taikomi įspėjimai, baudos ir pan. Tuo tarpu naujame Lietuvos baudžiamajame kodekse nėra absoliučiai jokio skirtumo pagal nusikaltimo dalyko rūšį. Tai rodo, kad į Vakarų valstybėse vykstančius pokyčius neatšizvelgiama.

Reikia pažymėti, kad pastaruju metu tiek ES, tiek kitose Vakarų valstybėse (JAV) svarstomos galimybės įteisinti kanapių ir jų preparatų panaudojimą medicinoje, nes vis daugėja teigiamų argumentų ir kanapių gydomojo poveikio įrodymų. Pavyzdžiui, JAV daugelis valstijų jau leido mediciniškai naudoti kanapes ir jų aktyvųjį komponentą THK [30, p. 199]. Šiuo metu Vokietijoje, Olandijoje, Suomijoje ir JK atliekami kanapių klinikinio pritaikymo tyrimai, o Belgijoje, Prancūzijoje ir Ispanijoje tai planuojama padaryti artimiausiu metu [31, p. 11]. Pagrindiniai šių tyrimų tikslai – įrodyti galimybę pritaikyti kanapes, jų nepakeičiamumą gydant tam tikras ligas ir jų platų taikymą medicinoje. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje sėkmingai atliktos jau dvi tyrimų fazės, beliko gauti teigiamus III fazės rezultatus. Prancūzijoje jau leidžiama kai kuriuos iš kanapių gaunamus preparatus taikyti medicinoje. Prognozuojama, kad įrodžius jų medicinines savybes tikriausiai reikės daryti konvencijų papildymus (pakeitimus), o drauge turėtų sušvelnėti kanapėms ir jų produktams taikomas režimas.

Tačiau kol kas kanapės įtrauktos į 1961 m. konvencijos pirmąjį ir ketvirtąjį sąrašus (konvencijoje visos narkotinės medžiagos pagal jų poveikį žmonių sveikatai ir naudingumą medicinoje yra suskirstytos į 4 sąrašus). Tai reiškia, kad už disponavimą jomis turėtų būti taikomas griežčiausias režimas, t. y. kad jos turi būti kontroliuojamos pasitelkiant visas pastarajame sąraše esančioms narkotinėms medžiagoms taikytinas kontrolės priemones, ir yra palikta teisė šalims visiškai uždrausti jų naudojimą, išskyrus medicinos ir mokslo tiriamuosius darbus, jeigu, šalies nuomone, tai būtų pats tinkamiausias būdas apsaugoti žmonių sveikatą ir jų gerovę. Tačiau tokį sprendimą nulėmė nedažnas kanapių taikymas medicinoje, kadangi jų pavojingumas ir žala žmonių sveikatai iki šiol nėra iki galo įrodyti. Kaip teigia profesorius Gossopas [30, p. 187], kanapės yra vieni iš mažiausiai toksiškų bei pavojingų narkotikų ir nėra įrodymų, kad kas nors būtų miręs nuo kanapių perdozavimo.

Atsižvelgdami į naujausius mokslinius tyrimus ir kitoms valstybėms būdingą skirtingą kanapių ir likusių narkotikų vertinimą, siūlytume Lietuvos valstybės institucijoms apsvarstyti galimybę diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę pagal narkotinių medžiagų rūšį – t. y. kanapių ir jų preparatų turėjimą asmeniniams poreikiams tenkinti laikyti mažiau pavojingu nei visų likusiųjų narkotikų turėjimą ir atitinkamai diferencijuoti atsakomybę. Dabartinis baudžiamasis įstatymas yra nelogiškas, kadangi pagal įstatymą asmuo, pas kurį aptikta kanapių arba heroino asmeniniams poreikiams tenkinti gali būti nubaustas vienodai. Tuo tarpu jų poveikis žmogaus organizmui, o kartu ir visuomenei, yra absoliučiai skirtingas. Reikėtų netgi pagalvoti apie galimybę už nedidelio kanapių kiekio turėjimą taikyti tik administracinio poveikio priemones, suteikiant galimybę asmeniui rinktis savanorišką gydymą, o sėkmingai jį užbaigus būti atleistas nuo bet kokios atsakomybės. Tuo tarpu šiek tiek didesnio kanapių kiekio turėjimą be platinimo tikslo vadinti baudžiamuoju nusižengimu, už kurį nebūtų skiriama laisvės atėmimo bausmė. Abiem atvejais būtų galima numatyti, kad administracinio ar baudžiamąjo poveikio priemonių skyrimas priklausytų nuo paties narkotikus vartojančio asmens elgesio. Tarkime, būtų galima padaryti tokius baudžiamąjo įstatymo pakeitimus – pakeisti BK 259 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas (išskyrus kanapes), neturėdamas tikslo jas parduoti ar kitaip platinti, baudžiamas <...>.

Straipsnio antrąją dalį papildyti ir išdėstyti taip:

Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė kanapes ar nedidelį kiekį kitų narkotinių ar psichotropinių medžiagų), neturėdamas tikslo jas parduoti ar kitaip platinti, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas <...>.

Tokia Lietuvos nuostata nepažeistų ir tarptautinių įsipareigojimų, kadangi nors 1961 m. konvencijoje buvo daugiau vykdoma draudimo ir baudimo politika, jos papildomo protokolo bei 1988 m. konvencijos pagrindinis tikslas – kovoti su narkotikų prekeiviais ir taip mažinti narkotinių medžiagų paklausą bei asmenų, vartojančių narkotikus, skaičių, taikyti rehabilitacijos, gydymo priemones, kadangi tik bausmėmis ir draudimais reikiamas rezultatas nepasiekiamas. Siūlomi įstatymų pakeitimai bei gydymo ir reintegracijos į visuomenę priemonės suteiktų asmeniui galimybę sugrįžti į visuomenę.

Ateityje būtų tikslinga pasvarstyti apie galimybę diferencijuoti platintojų atsakomybę pagal narkotinių medžiagų rūšį, kadangi žalingas narkotinių medžiagų poveikis nėra vienas. Įstatyme numačius siūlomas pataisas narkotikų platintojai galbūt taip pat į tai atsižvelgtų ir norėdami išvengti griežtesnių sankcijų, platintų švelnesnius narkotikus. Taip mažėtų žala visuomenei.

Išvados ir rekomendacijos

1. Išlaikant baudžiamojo kodekso specialiosios dalies normų sisteminimo kriterijus, nusikalstamas veikas, kurių dalykas – narkotinės ir psichotropinės medžiagos, reikėtų su-sisteminti pagal nusikalstamos veikos objektą ir dalyką bei patobulinti naujojo BK 199 straipsnį, diferencijuojant baudžiamąją atsakomybę už narkotikų kontrabandą tiek pagal dalyko kiekį, tiek pagal neteisėtai gabenamo dalyko pavojingumą.

2. Antrasis variantas – palikti tą patį skyriaus pavadinimą (dėl to, kad nėra vienodos nuomonės, ką laikyti šios grupės nusikaltimų rūšiniu objektu), tačiau remiantis kitų šalių pa-tirtimi, perkelti dalį kontrabandos nusikaltimų į narkotinių nusikaltimų skyrių, diferencijuojant baudžiamąją atsakomybę pagal nusikaltimo dalyką ir tikslus.

3. Priėmus naujajį BK tapo įmanoma išspręsti kai kurias nusikaltimų atirbojimo nuo administracinių teisės pažeidimų problemas, labiau diferencijuoti atsakomybę, tačiau tam, kad ši naujovė būtų iki galo įgyvendinama, būtina padaryti straipsnyje aptartus Administra-cinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimus.

4. Įstatymų leidėjas naujame BK nebeatsižvelgia į nusikaltimo dalyko rūšį, ir tai reikėtų laikyti tam tikru įstatymo trūkumu, kadangi visos narkotinės ir psichotropinės medžiagos pa-gal pavojų žmogaus gyvybei bei sveikatai ir galimybę pritaikyti medicinoje yra suskirstytos į sąrašus. Mažiausiai pavojingi ir daugiausiai diskusijų keliantys narkotikai – kanapės dauge-lyje valstybių yra skirtingai traktuojamos nei visi likusieji narkotikai. Kartu tai suteikia galimybę atitinkamai diferencijuoti ir bausmes bei atsakomybę ir užtikrinti veiksmingesnę kovą su narkotikų platintojais ir juos vartojančiais asmenimis. Atsižvelgiant į kitų valstybių patirtį būtų rekomenduojama Lietuvoje skirti atsakomybę pagal nusikaltimo dalyko rūšį ir pasvarstyti, ar nebūtų tikslinga disponavimą nedideliu kiekiu kanapių, neturint platinimo tikslo, laikyti administraciniu teisės pažeidimu, už kurį būtų numatyta tik piniginė bauda ir/arba savanoriš-kas gydymasis nuo narkotikų priklausomybės.

LITERATŪRA

1. **Portugal.** Decree – Law No.15/93.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=729&lang=en&T=2
2. **Luxembourg.** 19 February 1973 – Law on the Sale of Medicinal Substances and the Control of Drug Addiction. Cordinated text of 29 October 1992.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=501&lang=en&T=2
3. **Austria.** Narcotic Substances Act. BGBl. I 112/1997.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=409&lang=en&T=2
4. **Sweden.** Narcotic drugs Criminal Act, Smuggling Criminal Act, The Act on Control of Narcotics.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_rewievs.cfm?country=SW
5. **Country** profile – The Netherlands.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_rewievs.cfm?country=NE
6. **Country** profile – Germany.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_rewievs.cfm?country=DE
7. **Lietuvos Respublikos** įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ // Valstybės žinios. 1992. Nr. 13–342.
8. **Lietuvos Respublikos** įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 62–1, 71 straipsniais ir 8–1, 24, 25, 26, 35, 49, 54–1, 89 straipsnių pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios. 1998. Nr. 42–1140.
9. **Vaišvila A.** Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2000.
10. **Piesliakas V.** Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996.
11. **Baudžiamoji teisė.** Specialioji dalis. 2 knyga. – Vilnius, 2000.
12. **Уголовное** право. Особенная часть: учебник для вузов. – Москва, 1998.

13. **Нуедре А.** Уголовный закон. Сопостонавление статей Уголовного Кодекса Латвии и Уголовного закона. – Рига: Фирма АФС, 1998; **Уголовный** кодекс Эстонской Республики. – Таллинн: Библиотека юриста.
14. **Уголовный** кодекс Республики Беларусь. Утвержден законом РБ 29 декабря 1960 г.
15. **Уголовный** кодекс Испании. Московский Государственный Университет имени М. В. Ломоносова. – Москва: ЗЕРЦАЛО, 1998.
16. **Уголовный** кодекс Франции. С изм. И допю на 1 января 2002 г. – Санкт–Петербург: Юридический центр Прес, 2002.
17. **Netherlands.** Opium Act. As amended March 1999.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=526&lang=en&T=2
18. **Sweden.** The Law on Penalties for Smuggling. 2000: 1225.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=335&lang=en&T=2
19. **Pečkaitis J.** Įstatymų, nustatančių baudžiamąją atsakomybę už neteisėtus veiksmus su psichotropinėmis arba narkotinėmis medžiagomis, tobulinimo problemos // Jurisprudencija. 1998. T. 10 (2).
20. **Lietuvos Respublikos** narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 55–1764.
21. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo konsultacijos teisėjams. 2000 m. birželio 5 d. Konsultacija Nr. B3–149 // Teismų praktika. 2000. Nr. 13.
22. **Country Profile** – United Kingdom.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=NEhttp://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=UK
23. **Country Profile** – Spain.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=NEhttp://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=SP
24. **Country Profile** – Luxemburg.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=NEhttp://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=LU
25. **Country Profile** – Belgium. Drug Use and Possession.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=BE
26. **European** Legal Database on Drugs. Decriminalisation in Europe? Recent Developments in Legal Approaches to Drug Use. EMCDDA ELDD Comparative Analysis, November 2001.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_comparative_analyses.cfm
27. **Waal H.** Patterns on the European drug scene. An Exploration of Differences. Report based on the COST A6 project; Evaluation of Action Against Drugs in Europe, Working group 1: Evaluation of Policies, Policy Changes and Societal Response to Policies. National Institute for Alcohol and Drug Research. – Oslo, 1998.
28. **Country profile** – Finland. Prosecution and Judicial Practice.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=FI
29. **Country profile** – Sweden. Prosecution and Judicial Practice.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=SW
30. **Gossop M.** Gyvenimas su narkotikais. – Vilnius: ARTLORA, 2001.
31. **Medical** Cannabis and Derivatives. A Legal Analysis of the Options, their Limitations, and Current Practice in the EU // Emcdda eldd Comparative Study, May 2002.
http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_comparative_analyses.cfm

Analysis and Development of New Lithuanian Penal Code Norms Regulating the Responsibility for Crimes Involving Narcotic and Psychotropic Substances

Professor Sigitas Justinas Pečkaitis

Doctoral Candidate Edita Gruodytė

SUMMARY

In the article some novelties in drug crime laws, associated with enactment of new Criminal Law Code are discussed. First of all the place of drug crimes in the new Criminal Code and the ground of their systematizing are presented. The problems of separating some analogous offences in the Administrative Law Code and into old Criminal Code and the solution of the problems in the new Criminal Code. The authors of this article discussed the possibility to differentiate the criminal law and sanctions according to the drug type, establishing rather soft criminal amenability for disposition of cannabis in comparison with other drugs.

The mentioned problems are discussed by analyzing the old and new Lithuanian Criminal Codes, the other Lithuanian legal acts and court practise, JNO conventions and their commentaries, the laws and practise of foreign countries.

